

Rapphøne *Perdix perdix*

Global utbredelse

Rapphønas utbredelse er begrenset til Vest-Palearktis, fra Storbritannia østover til sentrale deler av Sibir, der den avløses av den nærstående *P. dauuricae*. Går sørover til Hellas og Kaspiahavet. I Skandinavia nord til 57.-58. breddegrad. Innført til Nord-Amerika og New Zealand. Innen utbredelsesområdet forekommer hele 8 underarter (Glutz von Blotzheim m.fl. 1973). Artens store utbredelse skyldes åkerbruket, som ved oppdyrkingen av landskapet har skapt store arealer med passende «steppe» for arten (Cramp & Simmons 1980, Dwenger 1973).

Norsk utbredelse og habitatvalg

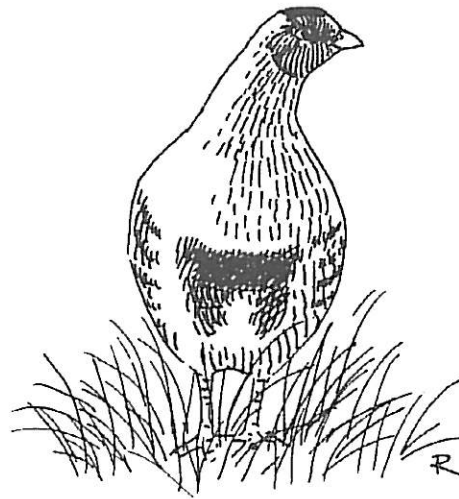
Norge ligger i utkanten av artens hovedutbredelsesområde, trolig fordi vårt klima er ugunstig for arten. Langsiktige klimasvingninger og graden av vinterdødelighet i gode rapphønsområder (særlig i Sverige) er avgjørende for hvorvidt arten i perioder kan finnes hos oss. I dag hekker rapphøna sporadisk noen få steder i Sør-Norge, bl.a. i Vestfold og Østfold, men alltid som resultat av utsettinger.

Arten er knyttet til forholdsvis nedbørfattige områder, der snødybden sjelden blir et problem om vinteren. Rapphøna kan imidlertid klare å grave gjennom inntil 15 cm. dyp snø for å finne mat. Derfor er jordbrukslandskapet i Sør-Norge og de indre, nedbørfattige strøk på Østlandet de beste rapphønsbiotopene hos oss.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

I Atlas-perioden er rapphøna påvist hekkende bare et fåtall steder i Østfold og på Jæren. Utover dette foreligger også observasjoner i hekketiden fra andre lokaliteter. Rapphøna har alltid vært et ettertraktet vilt, som sådan er den flere steder innført gjennom flere hundre år. Det er derfor usikkert hvorvidt den skandinaviske bestanden er opprinnelig eller innført. Sannsynligvis har utsatte fugler blandet seg kraftig med ville. Den norske bestanden var tidligere betydelig større enn i dag. Dette hadde sammenheng med et mildt klima og innvandring fra en voksende bestand i Sverige. Bestanden i Sverige vokste betydelig på 1700- og 1800-tallet, og hadde mot slutten av 1800-tallet sin maksimale utbredelse (SOF 1990). Arten var da også tallrik over Østlandet og inn i Trøndelag. Særlig strenge vintre som f.eks. på 1940-tallet førte imidlertid til at arten gradvis forsvant. I nyere tid har nye metoder i jordbruket ytterligere forsterket nedgangen. Sprøyting mot ugras og insekter, kombinert med tidlig slått og rasjonalisering av kulturlandskapet er antatt å være viktige negative faktorer. Undersøkelser viser f.eks. at det er 5 ganger mer insekter i usprøytet åkermark. Insektmengden er av avgjørende betydning for kyllingene i oppveksten (Potts 1986).

I Danmark var jaktuttaket gjennom 1970-tallet ca. 200.000 ind. årlig. På 1980-tallet var dette falt til 20.000 ind. Samme utvikling har også skjedd i andre sentraleuropeiske land (Glutz von Blotzheim m.fl. 1973). Dette er blitt satt i forbindelse med at tilgangen på åkerkanter, åpne bekker, grøfter, hekker osv. systematisk er blitt redusert i jordbrukslandskapet. Slike

steder er viktige oppholdssteder og avgjørende for hekkesuksessen. Støtteutsettinger for å opprettholde bestanden har lenge vært populært, men i nyere tid er det hos oss ingen eksempler på at dette har vært av varig verdi. Den etter hvert lille norske bestanden har derfor stort sett bestått bare av utsatte fugler. I Østfold, som trolig var det siste sted i Norge der arten forekom spontant, hekket arten for siste gang på slutten av 1980-tallet. Vilde rapphøns regnes i dag for å være forsvunnet fra norsk fauna.

Hekkebiologi

Rapphøna hekker fra sitt andre leveår. Tidlig på året forlater hannene småflokkene og oppsøker andre flokker for å finne en partner. Etter pardannelsen forsvarer hannen et lite territorium der hunnen plasserer reiret. Hunnen velger ikke hannen etter størrelse eller utseende, men først og fremst etter hvor vaksom han er. Dette vil komme til god nytte senere i hekketiden. Hannen vokter over hunnen mens hun ruger eggene og varsler når fare truer. Etter at eggene er klekt vokter og følger også hannen kullet. Reiret plasseres helst i åkerkanter, langs hekker, skogbryn o.l. I Sentral-Europa er det funnet fra 1-4 reir pr. km hekk/grøftekant (Glutz von Blotzheim m.fl. 1973). Rapphøna er særlig utsatt for reirpredasjon. Dette kompenseres bl.a. ved svært store kull på 10-20 egg (snitt på 16). Videre kan ungene allerede etter 11 dager flakse avgårde og fly fritt etter 19 dager. De første dagene er kyllingene svært sårbare for kulde og mangel på insektføde. De beste hekkeområdene er derfor solrike og varme lokaliteter med tørr bakke og gunstig vegetasjon. Ringmerking viser en høy dødelighet på inntil 80% det første leveåret. En vesentlig del av de tilbakemeldte ringmerkete rapphønene kom som resultat av høstjakt. En av de eldste fuglene ble likevel over 5 år.

Trekkforhold

Standfugl, eller i begrenset grad en streiffugl. Kan særlig vinterstid streife noen km fra hekkeområdet og om våren når flokkene oppløses. Av 4000 gjenfunn av ringmerkede fugler i Danmark var 90% innenfor 3 km fra merkestedet. De tre som ble funnet lengst unna var 17 km fra merkestedet. Utsatte rapphøns er derimot mer kjent for å kunne spre seg over større avstander rett etter utsettingen.

Øystein R. Størkersen

Rapphøne *Perdix perdix*

- 3 ● Konstatert hekking
- 1 ● Sannsynlig hekking
- 2 • Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

